

Pratarmė

Menas ir politika – ne nauja, bet dėl permainų politikos ir / ar meno lauke vis iš naujo aktualumo įgyjanti tema. Apmąstyti tam tikrus naujus ar ne visai naujus meno ir politikos sąveikos būdus šįkart paskatino geopolitinis kontekstas, suintensyvėjęs prasidėjus plataus masto Rusijos invazijai į Ukrainą. Dalis „Meno istorijos studijų“ 16-ojo tomo straipsnių parašyti 2023 m. spalio 27 d. Nacionalinėje dailės galerijoje vykusios Lietuvos kultūros tyrimų instituto surengtos konferencijos „Kad priešas liautųsi laimėjęs: menas informaciniame kare“ pranešimų pagrindu. Konferencijos pavadinimą su Agne Narušyte sugalvojome remdamosi Walteriu Benjaminu. „Praeityje įžiebtai vilties kibirkštį gebės tik *tas* istorikas, kuris yra įsitikinęs, kad net ir mirusieji nebus saugūs, jei laimės priešas. O priešas nesiliauja laimėjęs“, – 1940 m. pradžioje esė „Apie istorijos sampratą“ rašė Prancūzijoje nuo nacių besislapstantis vokiečių filosofas ir literatas. Rengiant konferenciją rūpėjo išsiaiškinti, kodėl būtent menininkai dažniausiai atsiduria avangarde, pirmose informacinio fronto kovotojų gretose; kaip menas lavina politinę vaizduotę ir ugdo atsparumą dezinformacijai, kaip randasi kovinė / politinė autonomiško meno galia, kaip karas paveikia meno raidą ir suvokimą, istorinę atmintį.

Konferencijoje nagrinėtos įvairios temos: XX a. 7 dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje išrasta refleksyvinė kontrolė, tapusi ir pagrindine šiandieninių Rusijos vykdomų informacinių diversijų strategija (Eglė Rindzevičiūtė, „Refleksyvinė kontrolė: paskutinė dvidešimtojo amžiaus utopija?“); poreikis suspenduoti Rusijos kultūrą (Dalia Satkauskytė, „Judrios prasmės: kaip karas keičia mūsų skaitymą“; Lina Navickaitė-Martinelli, „*Fortepijono aktyvistas* ir kiti socialinio angažuotumo veidai“); meninis aktyvizmas Vilniuje 2022-ųjų pavasarį; karo (įsi)vaizdavimas šiuolaikiniame mene. Nemažai dėmesio skirta fotografijai, dokumentuojančiai karo nusikaltimus. Ukrainiečių menotyrininkė Oleksandra Osadča plenariniame pranešime „*Apie savo pačių skausmą*“. Ukrainos fotografija po Rusijos karinės agresijos

eskalacijos“, pasitelkusi teorines smurto vaizdų analizės prieigas, nagrinėjo Ukrainos fotografų strategijas ekstremalioje situacijoje: jie priversti pasakoti apie karo žiaurumus, kartu būdami vykstančios tragedijos „objektais“. Donaldas Weberis iš Aalto universiteto Suomijoje pranešime „*Informacinis frontas: Ukrainos fotografai – karo Ukrainoje liudininkai*“ pristatė Ukrainos fotografų karo žurnalistikos sklaidos platformą (plačiau žr.: <https://www.lkti.lt/2023-m-spalio-27-28-d/>).

Leidinyje publikuojami trys pagal 2023 m. spalio 27 d. konferencijos pranešimus parašyti straipsniai – Agnės Narušytės, Skaidros Trilupaitytės ir leidinio sudarytojos. Didesnė dalis naujų leidinio tekstų taip pat susiję su karo Ukrainoje problematika. Linas Bliškevičius vizualiojo meno lauko reakcijas į karą Ukrainoje, karo temą jaunosios kartos meninink(i)ų kūryboje nagrinėja XXI a. būdingos „permakrizės“ ir jutimų struktūros (ne)kaištos fone. Net keturi tomo straipsniai skirti kinui. Narius Kairys ir Nerijus Milerius, interpretuodami tris įvykiams Mariupolyje per Rusijos invaziją į Ukrainą skirtus dokumentinius filmus, teigia, kad ne tariamas dokumentikos objektyvumas, o subjektyvi režisieriaus perspektyva veiksmingiau ir įtikinamiau pateikia tikrovės liudijimus. Renata Stonytė 2014–2022 m. laikotarpio ukrainiečių dokumentinius filmus tiria kaip politinės komunikacijos priemonę. Renata Šukaitytė, konferencijoje skaičiusi pranešimą apie Šarūno Barto ir Manto Kvedaravičiaus filmus, leidiniui pateiktame straipsnyje plačiau apžvelgia švelniosios advokacijos veiklą ir kitas Lietuvos kino kūrėjų įsitraukimo į karą formas.

Karo tema ir sąvoka nesvetima ir tyrimams, kurių objektas – kitokie, su karu Ukrainoje tiesiogiai nesusiję meno ir politikos santykiai. Monika Gimbutaitė aiškinasi, kaip dėl kino politikos simptomų ir politinės valios stokos filmai apie praeities mūšius, turėję ugdyti patriotizmą, telkti visuomenę, nebuvo sukurti. Hibridiniu – teoriniu ir meninės praktikos – tyrimu paremtas Eglės Grėbliauskaitės straipsnis skiriamas dėl problemiško praeities palikimo kilusiam kultūros karui.

Erika Grigoravičienė